

International
**SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL**

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:40
sssjournal.com

pp.4134-4146
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 25/06/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/08/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.08.2019

1960-1980 ARASI TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERİN KİMLİK SORUNLARI

THE IDENTITY PROBLEMS OF THE POLITICAL PARTIES IN TURKEY BETWEEN 1960-1980

Burcu GÖKÇE

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara/ TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0061-3064>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1671>

Reference : Gökçe, B. (2019). "1960-1980 Arası Türkiye'deki Siyasal Partilerin Kimlik Sorunları", *International Social Sciences Studies Journal*, 5(40): 4134-4146.

ÖZ

Sosyal bir fenomen olarak kimlikler, temelde bireylerin toplum içerisinde kendilerini tanımlama aracı olarak kullanılmaktadırlar. Bireylerin sahip oldukları kimliklerin bir kısmı doğuştan geldiği gibi (cinsiyet, uyruk gibi) bir kısmı da toplumsal hayat içerisinde inşa edilmektedir. "Ben kimim" sorusuyla kimlik inşa süreci başlayan birey, zaman içerisinde oluşturduğu toplumsal ve siyasal kimliklerle kendini bir grubun üyesi olarak sınıflandırma yoluna gitmektedir.

Meşru bir şekilde devlet yönetimini ele geçirmek için faaliyet gösteren siyasal partiler de tıpkı bireyler gibi kendilerini tanımlamak için kimliklere ihtiyaç duymaktadırlar. Kendilerine has, düşünsel alt yapılarıyla ya da bir başka deyişle sahip oldukları ideolojileriyle yoğrulmuş kimlikler oluşturarak kendilerini tanımlayan siyasal partiler, aynı zamanda sahip oldukları siyasal kimliklerle toplumda kendilerine ait bir taban yaratma gayreti içerisindeydiler. Ancak, ideolojik olarak çok çeşitli kanallardan beslenen toplumlarda bireylerin tek bir siyasal parti etrafında birleştirilmesi son derece güç olduğundan, partiler gerektiğinde sahip oldukları siyasal kimliklerini yeniden inşa etmek durumunda kalmışlardır. Ülkelerin siyasal dinamiklerinin anlaşılmasında temel rol oynayan siyasal kimlik inşası 1960-1980 arasında Türk siyasal partilerinde de sıklıkla görülmüştür. Çalışmada, "Modernist ve Laik Siyasal Kimlik", "Muhafazakâr Demokrat ve Siyasal İslamcı Kimlik" ve "Milliyetçi Siyasal Kimlik" olmak üzere üç temel kimlik üzerinde yükselen Türk siyasal partilerinin belirtilen dönem içerisinde yaşadıkları kimlik sorunları ve yeni kimlik inşaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Kimlik, Milliyetçilik, İslamcılık, Sol Kimlik

ABSTRACT

As a social phenomenon, identities are basically used as a means of identifying individuals in society. Some of the identities that individuals possess are innate (gender, nationality) and others are built in social life. The individual whose identity building had started with the question of "Who am I" is going to classify himself as a member of a group with his social and political identities. Political parties, which act legitimately to seize state administration, need identities, just like individuals, to identify themselves. The political parties that define themselves by forming identities blended with their own intellectual substructures in the same time with their ideologies are also striving to create their own base in society with their political identities. However, since it is extremely difficult to unite individuals around a single political party in ideologically-fed societies, parties have had to rebuild their political identities when necessary. The construction of political identity, which played a fundamental role in understanding the political dynamics of the countries, was frequently seen in Turkish political parties between 1960 and 1980. In this study, identity problems and new identity constructs of Turkish political parties, which rise on three basic identities, namely "Modernist and Secular Political Identity", "Conservative Democratic and Political Islamist Identity" and "Nationalist Political Identity", are examined.

Key Words: Political Identity, Nationalism, Islamism, The Left Identity

1. KİMLİK KAVRAMI

Temelde bireyin kim olduğunu bilme ve kendini diğerlerine karşı tanımlama ihtiyacından doğmuş olan “kimlik” kavramı siyasi, sosyal ve kültürel arka planları ile birlikte derin bir içeriğe sahiptir. İlk olarak psikanalist Eric Erikson tarafından 1950'li yıllarda akademik olarak ele alınan kavram ilerleyen zamanlarda başta psikoloji olmak üzere birçok sosyolojik araştırmaya da konu olmuş ve sosyal bilimler alanındaki kavramlar içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bireyin “ben kimim” sorusuna yanıt vermekle birlikte, kim olmadığını da ortaya koyan kimlik kavramını objektif olarak tanımlamak ise oldukça güçtür. İrk, din, dil ve kültür kimlik tanımlamalarında kullanılan temel unsurlar olmakla birlikte yegâne belirleyiciler değildirler. O halde kimlik nedir?

TDK sözlüğündeki tanımlamasına göre kimlik; “ *toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünüdür.*” Bu tanıma göre sosyal bir varlık olan birey sahip olduğu kimlik sayesinde toplumda diğerlerinden farklı bir yer edinmektedir. Kimlik aynı zamanda bireyin kendisidir. Maalouf'un “*Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir*” (Maalouf, 2012: 16) yorumlaması da temelde bu ifadeyi destekler niteliktedir. Bu açıklamalar ışığında kimliğin bir farklılaştırma aracı olduğu çıkarımına varılsa da aynı zamanda birey kimliği sayesinde belli bir gruba dâhil de olabilmektedir.

Kimlik, bir kişi veya grubun kendisini diğerleri arasında tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında bir konuma yerleştirmesi olarak tanımlanabilir. (Göksu, 2013) Dolayısıyla kimlik hem bireyin ayırt edici özelliği olarak tanımlanırken hem de bir sosyal kategori içerisindeki tüm üyelerce paylaşılan özelliklerdir. Yanık'a göre ise kimlik, salt anlamı itibarıyla kolektif bir yapıya sahip olmamakla birlikte, bireysel yaşantıda var olan tasavvurları, yaşama katılma biçimlerimizi ve son analizde toplumsal yaşantı içerisinde bireyin konumlanmasını kapsamaktadır. (Yanık, 2010) Kimliğin kapsamı din, dil ve ırk kategorilerinden meslek ve cinsiyet kategorilerine kadar indirgenebilmektedir. Gerçekte ise birey yaşamı süresince bu alt kategorilerin her birini harmanlayarak kendi öz kimliğini oluşturmaktadır. Özellikle XXI. yüzyılın toplumlarında bu kategorilerden hiçbiri tek başına kimlik oluşturmada yeterli olmamaktadır. Küreselleşme olgusuyla birbirini besleyerek yaygınlaşan günümüz post-modern toplumlarında bireyin sahip olduğu rollerin de artışıyla birlikte çok sayıda yeni kimlik tanımlamaları ortaya çıkmıştır. Modern öncesi toplumlarda kimlik tanımlamaları temelde din ve etnisite üzerinden yapılırken günümüzde bireyler gerek farklılaşma adına gerekse bir gruba eklenmek için farklı olgu ve kavramlar üzerinde yeni kimlikler oluşturma yoluna gitmektedirler. Bunun doğal bir sonucu olarak da bireyler zaman içerisinde kendi ilgi alanlarına, cinsiyetlerine, iş hayatlarına ve hobilerine göre kendi kimliklerini inşa etmektedirler. (Çağırkan, 2016)

Toplumsal olduğu kadar psikolojik, kültürel, ekonomik ve aynı zamanda siyasal bir süreç olan kimlik inşası sürekli yeniden konumlanmaktadır. Farklılık-aynılık ekseninde oluşturulan kimlik sürekli inşa halindedir ve kimliği modern dönemde sorunsallaştıran temel faktör de kimliğin bu sürekli inşa durumudur. (Göktolga, 2012) Bu yönüyle günümüzde kimlikler eskiye kıyasla çok daha karmaşık ve dinamik bir yapıya haizdir. Modern dönemin üç temel özelliği sayılabilecek olan “sekülerleşme, rasyonelleşme ve bireyselleşme” ise kimlik oluşumunu belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Rasyonelleşmeyle birlikte bireyler kendi kimliklerini belirler hale gelirken, XIX. yüzyılla birlikte neredeyse bütün toplumsal kurumlara yayılmaya başlayan sekülerleşmeyle birlikte ise insanı durduran kutsallıklar akılla yer değiştirmiş ve bireyler kendi çıkar ve faydalarını korkusuzca gözetir hale gelmişlerdir. Rasyonelleşme, sekülerleşme ve geleneksel toplum yapısının çözülmesinin nihai sonucu olan bireyselleşme sonucunda ise birey kendi kimliğinin oluşturucusu konumuna gelmiştir. Bununla birlikte bireyin kendisi için tayin ettiği kimlik tanımlamasının nesnelliği ise tartışmalıdır.

Kimlik özünde bireysel bir olgu olmasına rağmen son zamanlarda yapılan çalışmalarda bireysel boyutunun yanı sıra toplumsal boyutuyla da ele alınmaktadır. Çünkü birey içinde bulunduğu toplumsal yapıyla yoğrularak bir kimlik inşa etmektedir. Bireysel kimliğin oluşumunda toplumun ulusal, kültürel, ekonomik değer ve davranış kalıpları, kolektif semboller insanı insandan farklı kılan yapay bir kimliğin oluşumunu teşvik etmekte ve toplumun kurumsal yapısı, bireysel kimliği zaman içinde şekillendirerek değişime uğratabilmektedir. (Aşkın; 2010) İnsan kimliğinin üzerine giydirilmiş olan tüm kimlikler (ırk kimliği, kültürel kimlik, din kimliği, ulusal kimlik, siyasi kimlik, ekonomik insan kimliği vb.) büyük oranda bireyin mensubu olduğu toplumun etkisiyle oluşmuştur. Bu gerçeklik doğru kimlik saptamaları yapabilmek için toplumsal dinamiklerin iyi analiz edilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

2. SİYASİ PARTİLERDE KİMLİK TANIMLAMASI: SİYASİ KİMLİK

Daha önce belirtildiği üzere kimlik, özünde “ben kimim” sorusuna verilen bir yanıt mahiyetindedir. Bu bağlamda siyasi kimlik “bireyin kendini siyasi alanda tanımlamasına ilişkin ifadeler bütünü” olarak tanımlanabilmektedir. Aşkın’ın ifadesiyle giydirilmiş bir kimlik türü olan siyasi kimlik bireyin sonradan edindiği bir tanımlama aracıdır. (Aşkın, 2010) Her ne kadar iki kimlik (bireysel ve siyasi) birbirlerinden besleniyormuş gibi görünse de özünde siyasi kimlik anlaşılması çok daha zor çok daha karmaşıktır. Bireysel kimlikler, isteğe göre seçilip değiştirilebildiklerinden toplumsal yaşam açısından önemli sorunlar yaratmamaktadır. Ancak, bir kimlik bireyi öteki bireylerle tek şemsiye altında toplama iddiasıyla ortaya çıktığında yani siyasi bir niteliğe büründüğünde probleme dönüşerek tanımlanması zor bir kavram haline gelmektedir. (Göksu, 2013) Bireysel kimliğin aksine siyasi kimlik toplumsal hayatta bir siyasi örgütlenme şekli olan siyasi partiler kanalıyla ya kendine yer bularak güçlenmekte ya da iktidar mücadelesi nedeniyle kimliksizleşmeye doğru giden partiler nedeniyle cılızlaşmaktadır. Dolayısıyla siyasi kimlik ile siyasi partiler arasında bir ilişkinin olduğu ve siyasi partilerin siyasi kimlik oluşturmada etkin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Siyasal partiler, siyasal kimlikler üzerinden inşa edilirken, siyasal partiler de siyasal kimliklerin oluşumunda temel belirleyiciler olmuşlardır. (Göktolga, 2012) İktidarı seçimle ya da başka yollarla kazanmak için örgütlenen insan topluluğu (Heywood, 2006) manasına gelen ve siyasi anlamda modernleşmenin bir işareti olarak kabul edilen siyasi partiler genel bir ideolojik kimliğin etrafında birleşmiş insan topluluklarından teşekkül etmektedir. Özbudun'a göre ise siyasi partiler; halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklardır. (Özbudun, 1974) Toplumdaki farklı kesimlerin taleplerinin yönetimde temsil edilmesine imkân tanıyan bu siyasi oluşumların geçmişi ise çok eski değildir. 1850'lerde dünyanın (Amerika dışında) hiçbir ülkesi, kelimenin bugünkü anlamında var olan siyasi partileri tanıımıyordu. Buralarda fikir akımları, halk kulüpleri, felsefi dernekler ve parlamento grupları vardı; fakat gerçek partiler yoktu.

1950'lerde ise siyasi partiler, uygar ulusların çoğunda faaliyet göstermekteydi. (Duverger, 1993) Modern anlamda XIX. yüzyılda ortaya çıkan siyasi partilere ilişkin akla gelen ilk soru ise kuşkusuz insanları böyle bir siyasi topluluk oluşturmaya iten sebep neydi, olmaktadır. Her ülkede farklı şekilde ve farklı bir zamanda meydana gelen bir olgu olmakla birlikte siyasi partilerin ortaya çıkışındaki en önemli etken siyasal katılımın genişlemesi olarak görülmektedir. Bu durumu Özbudun şu sözlerle açıklamıştır: (Özbudun, 1974)

“Devlet yönetiminde söz sahibi olmaya çalışan orta ve alt sınıfların artan siyasal katılma istekleri, giderek oy hakkının genişletilmesi sonucunu doğurmuş; seçmen kütlesinin genişlemesi ise, seçim kampanyalarını yürütecek parlamento dışı parti örgütlerinin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Gerek sosyal modernleşme süreci, gerek meşruluk ve bütünlüşme krizleri de siyasal katılmanın artmasına yol açmak suretiyle, siyasal partilerin doğuşunda etken olabilmektedir.

Ortaya çıktıkları tarihten itibaren demokratik sistemlerde meşru olarak temsil yetkisine sahip olan siyasi partiler siyasi erki demokratik yollarla elde etme amacı taşımaktadırlar. Bu amaca ulaşmak için gereken seçmen desteğini alabilmek ise tüm siyasi partiler için yegâne istektir. Peki, homojen olmayan toplum içerisinde siyasi partiler bu desteği neye göre alabilmektedirler? Din, dil, ırk ve belki de en önemlisi ideoloji olarak farklı kesimlerden oluşan toplum içerisinde (ki bu durum istisnasız bütün ülkelerde aynıdır; bahsedilen kıstaslar açısından homojen bir toplumun varlığı sosyolojik olarak bile ihtimal dışındadır) partiler kendilerini tanımlayacakları bir kimlik yaratmak durumundadırlar. İnşa edilecek bu kimlik siyasi partiyi benzerlerinden ayırt edecek ve toplumda belli bir taban bulacak şekilde oluşturulmaktadır. Siyasi parti kimlikleri belirli bir ideoloji ve programın yanı sıra aynı zamanda toplumda karşılık bulacak bir değerler bütünü de içerir. Bu yolla partiler dar anlamda seçmenlerle daha geniş bir anlamda yurttaşlarla aralarında bir aidiyet bağı kurmaktadır. Toplumsal gruplardan ve kurum olarak siyasetten etkilenerek inşa edilen siyasi kimlikler her ülkede farklı şekilde farklı aşamalardan geçerek tamamlanmışlardır.

3. TÜRK SİYASİ PARTİLERİNİN KİMLİK TANIMLAMASI

Türkiye'deki siyasi kimliklerin oluşumu modern anlamda siyasi partilerin henüz var olmadığı XIX. Yüzyıl öncesine, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Şerif Mardin'in “Merkez-Çevre İlişkileri” modeli günümüz Türk siyasasını açıklayacak bir anahtar olarak kabul görmektedir. Mardin'e göre;

“Toplumun bir merkezi vardı. Modern devleti yaratan merkezileşme süreci çevre güçleri diyebileceğimiz şeylerle (feodal soylular, kentliler, kasabalar ve daha sonra endüstri emeği) uzlaşmalar yapılması sonucunu veren bir dizi karşı karşıya gelmeyi kapsamıştı. Temel karşı karşıya gelme tek boyutluydu ve her zaman, merkez ile çevre arasındaki bir çatışma olarak

ortaya çıkıyordu. Merkez ile çevrenin karşı karşıya gelmesi ise Türk siyasasının temelinde yatan en önemli kopukluktu.”(Mardin; 1991: 32)

Mardin'in bahsettiği bu kopukluğun temelinde ise XIX. yüzyıldan önce Osmanlı İmparatorluğu'nda merkez ve çevre arasında yaşanan tek boyutlu çatışmalar yer almaktadır. XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda girişilen modernleşme çabaları, ülkenin sosyo-kültürel yapısı gereği, merkeziyetçi reform yanlısı asker-sivil bürokrasi ve elitlerle (merkez), kanaat önderliğini geleneksel Osmanlı uleması ve ayanların yaptığı geri kalan kesimleri (çevre) arasında derin bir sosyo-kültürel ayrılık doğurmuştur. (Göksu; 2013) Bu ayrılık İkinci Meşruiyet'in yarattığı düşünen toplum içerisinde farklı ideolojik temelde çok sayıda fırka'nın kurulmasında açıkça görülmektedir. 1908-1913 arasındaki 5 yıllık süre içinde yaşanan çok partili rejimde İttihat ve Terakki rakipsiz iken karşısında tek rakibi sayılan Ahrar fırkası ve –Ahrar'dan başka – küçük partiler ve cemiyetler kurulmuştur. Bu fırka ve cemiyetler şunlardır: Fedakaran-ı Millet Cemiyeti, Osmanlı Demokrat Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Fırkası, İslahat-ı Esasiye Osmaniye Fırkası, Ahali Fırkası ve Osmanlı Sosyalist Fırkası. (Tunaya; 1988: 13) Bu partiler arasında İttihat ve Terakki merkezin temsilcisi olarak karşımıza çıkarken rakibi Ahrar Partisi ise çevrenin temsilcisi durumundadır. Partileşmenin yanı sıra bu dönemdeki ideolojik ayrışmalarda farklı siyasal kimliklerin doğmasına neden olmuştur. Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık ve Batıcılık gibi fikir arayışları dönemi etkileyen ve Türk Siyasasındaki gelecek yıllarda oluşacak siyasi kimliklerin nüvesi sayılabilecek ideolojilerdir. İlerleyen dönemlerde merkez-çevre ayrımına sağ ve sol ögelerin de eklenmesiyle birlikte Türk siyasi hayatında merkez sağ ve merkez sol olmak üzere iki temel ayrım noktası oluşacaktır.

Siyasal kimliği Muhafazakâr demokratik gelenek ve siyasi İslamcı gelenek olmak üzere 2 temel ideolojiden beslenen merkez sağ akımının kökleri 1946 Demokrat Parti'nin (DP) kuruluşundan çok daha öncelere uzanmakla birlikte akım Türk siyasasına 1950'li yıllardan itibaren hâkim olmuştur. Muhafazakârlık; geleneğe önem veren, tecrübeleri yerleşmiş adet ve kurumları sürdürmeyi isteyen hatta geleneğe kutsal bir özellik atfederek onun tarihi bilgelik tecrübeyi temsil ettiğini iddia eden bir ideolojidir. (Göksu, 2013) Muhafazakârlık kısaca değişime karşı gösterilen direnç olarak da tanımlanabilir. Bu direnç toplumda batılılaşma hareketinin dışında kalan ve buna soğuk bakan çevre tarafından gösterilmiştir. Aynı çevre 1950 seçimlerinde Türkiye'nin ilk merkez sağ partisi kabul edilen DP etrafında birleşerek merkez sağ siyasetin içerisinde yer almıştır. Türk halkının daha çok değer ve inanç üzerine kurulu olan dünya görüşü düşünüldüğünde merkez sağ siyasetin Türkiye'de toplumun geniş bir kesimi tarafından desteklenmesine şaşırılmamalıdır. Merkez sağın beslendiği bir diğer ideoloji olan Siyasal İslamcılık ise Türk siyasi hayatındaki sağ² kimliğin öne çıkan bir unsurudur.

Çok partili yaşama geçilen tarihten beri İslamcı hareket ve İslamcı ideolojinin, genelde yelpazenin sağında olarak nitelenebilen siyasi partilerin destekçisi olduğu görülmektedir. (Göksu, 2013) Muhafazakârlık ve siyasi İslamcılığın yanı sıra milliyetçilik de sağın beslendiği bir diğer ideolojidir. Osmanlı İmparatorluğu gibi çok sayıda etnik unsuru bünyesinde barındıran bir imparatorluğun enkazı üzerine yeni bir ulus devlet olarak inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti için “milliyetçilik” kuruluş aşamasında ve cumhuriyetin ilk yıllarında devleti ayakta tutan en önemli unsurlardan biridir. 19. yüzyılda savaş ve çatışma ortamında gelişmeye başlayan Türk Milliyetçiliği, imparatorluğun son dönemlerinde ortaya çıkan karşı milliyetçiliklerden etkilenmiş genç bir milliyetçiliktir. Çok partili siyasal yaşama geçildikten sonra, Türkiye siyasetinin merkez-çevre ikiliğine dayanan yelpazesi sağ ve sol eksenlerde tanımlanmaya başlanınca, Türk sağının en önemli bileşenlerinden biri de yine milliyetçilik olmuştur. (Göksu, 2013)

Tek parti döneminin sona erdiği ve Türkiye'nin çok partili sistemle tanıştığı XX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren ortaya çıkan iki temel akımdan bir diğeri ise merkez soldur. Türk solunun fikri temelleri Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan Batıcılık³ akımının içinde aranmalıdır. (Göksu, 2013) Bu döneme baktığımızda sol akımın az sayıda da olsa kurulan sosyalist ve komünist partilerle örgütlendiğini görmekteyiz. 1910 yılının Eylül ayında işçi (dönemin deyimiyile amele) haklarını savunmak amacıyla kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası dönemin sol örgütlenmesine iyi bir emsaldir. Parti, hiçbir ara ve genel seçime katılmamış olmasına rağmen, “sosyalist” adını taşıyan ilk parti olması sebebiyle önemlidir.

¹Sözcük Osmanlıca'da siyasi parti manasına gelmektedir.

² Merkez sağ ve diğer sağ partileri birbirinden ayıran nokta aşırılıklara olan uzaklıklarıdır. Merkez sağ partiler aşırılıklara tamamen kapalı iken; diğerleri ise aşırılıkları belli bir oranda kendi bünyelerinde toplayabilen, aşırılıklara daha hoşgörülü partilerdir. Merkez sağ her şeyi orta yolunda, her şeyi dengesinde tutmaktadır. (Çavuşoğlu, 2009)

³ Düşünsel alt yapısı II. Meşruiyet öncesi dönemde oluşmaya başlayan Batıcılık bir fikir akımı olarak Tanzimat dönemi ve sonrasında devleti kurtarmak ve modernleştirmek amacıyla ortaya çıkan, ülkenin, Batı'nın sistemini benimseyerek kurtuluşa ve refaha ulaşacağını, yükseleceğini öne süren fikir hareketinin adıdır. Aralarında Ali Suavi, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ağâh Efendi gibi isimler bulunan Jön Türkler ve ardılı İttihat ve Terakki cemiyeti bu fikir hareketinin en önemli savunucuları olmuşlardır.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki tek parti döneminde ise sol hareket her ne kadar Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi gibi sosyalist partiler ve sendikalar kurarak örgütlense de dönemin siyasi ortamında varlığını sürdürememiştir. Cumhuriyetin kurucusu ve koruyucusu konumundaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise merkez sağın temsilcisi, dönemin iktidarı DP' nin karşısına merkez solun kalesi olarak çıkmıştır. Kuruluşu itibariyle toplumsal kökeninde köylü ya da işçi sınıfını değil askeri ve bürokratik eliti bulunduran parti esasında sol bir partiden ziyade devletçi merkezîyetçi bir parti özelliği göstermektedir.

4.TÜRK SİYASİ PARTİLERİNİN KİMLİK TANIMLAMASI SORUNU

Türk siyasi hayatında 1960-1983 arası dönem demokrasinin iki kez kesintiye uğradığı siyasi partilerin kapatılıp, parti liderlerine siyaset yapma yasaklarının getirildiği hatta idamların gerçekleştirildiği bunalımlı bir dönemdir. Bu dönemde siyasi partilerin hem parti programlarını ve ideolojilerini ön plana çıkararak hem de gerektiğinde siyasi kimliklerinden uzaklaşarak yönetme erkini elde etmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Bu dönem merkez sağ ve solda kopuşların yaşandığı, partilerin tabanda daha çok destek bulmak adına kimliklerini yeniden tanımlayıp revize ettiği hatta hükümet kurmak adına zıt ideolojilerin aynı kampta yer aldığı bir dönem olması nedeniyle oldukça dikkat çekicidir.

4.1. Merkez-Sağ ve Sağ Partilerin Kimlik Sorunları

Türk siyasi hayatında 1960 ve 1980 arası dönem merkez sağ çizgisinin yeniden tanımlanmaya çalışıldığı bunalımlı bir dönemdir. Merkez sağ akımın ilk sürekli temsilcisi konumunda bulunan DP'nin 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonucu kapatılmasının ardından ideoloji olarak DP'nin devamı oldukları iddiasıyla siyasi sahneye çıkan Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Adalet Partisi (AP) uzunca bir süre merkez sağ ideolojisinin temsilcisi olmuşlardır. DP iktidarı dönemi boyunca tek bir siyasi parti altında toplanan merkez sağ kimlik uzun bir süre bu üç siyasi parti tarafından temsil edilirken 1969 genel seçimlerinden sonra merkez sağın dışında yeni sağ partiler oluşmuştur. Özellikle eski Demokrat Partililerin AP'den ayrılmasıyla başlayan merkezdeki çözülme dönemin diğer sağ partileri olan "Milli Selamet Partisi" (MSP) ve "Milliyetçi Hareket Partisi" (MHP) gibi partileri siyaset sahnesinde öne taşımıştır. Öte yandan merkez sağda AP, YTP⁴, CKMP sağ ideolojide ise; CKMP'nin ardılı olan MHP ve MSP Türk siyasi hayatında iz bırakan partiler olmuşlardır.

4.1.1. Adalet Partisi

1961 ve 1980 yılları arasında yaşamını sürdürmüş olan Adalet Partisi Türk siyasi hayatına damga vurmuş bir partidir. AP, merkez sağ ve liberal bir Türk partisi olarak Demokrat Parti'nin bazı eski üyeleri ile 27 Mayısçılarla görüş ayrılığına düşen emekli orgeneral Ragıp Gümüşpala ve Şinasi Osman, Halit Ağca ve Dr. İhsan Önal gibi çeşitli kişilerce, 11 Şubat 1961'de bir dilekçe ile kurulmuştur. Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından siyasi partilerin "demokrat" adını kullanması yasaklandığından, partiye Adalet Partisi adı verilmiştir. (AP Resmi Web Sayfası: <http://ap.org.tr/>) 27 Mayıs sonrası DP'nin kitlelerini kendinde toplayan AP, siyasi yelpazede merkez sağda bulunan piyasa ekonomisini benimsemiş, kalkınmacılığı ve büyümeyi hedef alan, toplumda dinsel öğeleri korumakla birlikte temelde laik bir partiydi. Parti programında bu husus şöyle ifade edilmiştir: (Bozbeyli, 1976: 6)

"Laikliği din aleyhtarlığı, dine saygısızlık veya dinsizlik şeklinde anlamıyoruz. Devletin laik olması, vatandaşların dinleri ile alakalarını kesmeleri demek değildir. Her vatandaş, mensup olduğu din ve ibadet şekillerini icrada serbest olmalıdır."

İktisadi düzen ve kalkınma politikası olarak özel teşebbüsü destekleyen AP, hür iktisat düzeni ve özel teşebbüsü demokratik düzenin ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirirken, iktisadi düzenin devlet mekanizmasıyla yönetimini öngören görüşleri ise totaliter olarak değerlendirip reddetmiştir. Merkez sağın yeni ve en güçlü temsilcisi konumunda bulunan AP girdiği ilk genel seçim olan 15 Ekim 1961 seçimlerinde % 34,8 gibi bir oy oranı alarak meclise CHP'den sonra ikinci parti olarak girmiştir. Seçime katılan diğer iki merkez sağ parti YTP ve CKMP'nin oy oranları ise sırasıyla % 13,7 ve % 14 olmuştur. Merkez sağ tabanında oylar her ne kadar parçalanmış olsa da mecliste ikinci parti konumuna gelen AP için bu açık bir başarıdır. 1961 seçimlerinde hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğa erişemeyince Türk siyasi hayatına yeni bir kavram girmiştir: Koalisyon. CHP'nin birlikte hükümet kurma teklifine AP olumlu yanıt verince Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti kurulmuş, tarihsel açıdan iki ayrı

⁴ Yeni Türkiye Partisi, Merkez-Sağ'da ve Türk siyasi hayatında derin izler bırakan bir parti olmamasına karşın, DP sonrası dönemde AP ve CKMP ile birlikte kendisini DP'nin devamı olarak görüp sağ ideoloji üzerinden kendini tanımlayan ilk siyasi partiler arasında olması bakımından önem taşımaktadır.

ideolojiyi temsil eden AP ve CHP bir siyasi krize yol açmadan hükümeti kurmak için karşılıklı olarak şu tavizleri vermişlerdir: (Kaya, 2014)

- I. CHP'nin altı ilkesinden biri devrimcilik olmasına rağmen, programda “Atatürk devrimi” yerine, “Atatürk ıslahatı” ifadesi kullanılmıştır.
- II. CHP'nin devletçilik ilkesi yumuşatılarak özel sektöre daha çok yer ve önem verilmiştir.
- III. AP'nin en önemli seçim öncesi vaatlerinden biri olan tutuklu DP'li milletvekillerinin af konusu, programa net bir şekilde dâhil edilmemiş, ancak “geçmiş siyasi mücadelelerin yaralarını tamamıyla tedavi etmek” şeklinde üstü kapalı bir ifade yer almıştır.

Ne var ki İsmet İnönü'nün “*İnkılap Hükümeti*” olarak nitelendirdiği CHP-AP hükümeti uzun ömürlü olmamış, birbirine zıt iki siyasi kimliğe sahip partiden oluşan koalisyon kurulduktan yedi ay sonra dağılmıştır. İnönü başkanlığında kurulan Koalisyon Hükümeti'nin ilk sorunlarından birisi AP'nin genel bir siyasi af istemini gündeme getirmesi olmuştur. (Şimşek, 2015) Koalisyon hükümetinin başarısız olduğu gerekçesiyle 22 Şubat 1962'de darbe girişiminde bulunan Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının affına ilişkin yasa tasarısının görüşülmesi esnasında AP tarafından, affın tutuklu Demokrat Partili eski milletvekillerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi talebi gelmiştir. Uzun görüşmeler sonucunda varılan anlaşmayı AP Genel Kurulu kabul etmeyince İsmet İnönü Başbakanlıktan istifa etmiştir. Böylece AP'nin ve CHP'nin iş birliği ile 20 Kasım 1961'de kurulmuş olan Birinci Koalisyon Hükümeti, siyasal suçluların affı konusunda çıkan anlaşmazlık sebebiyle dağılmıştır. (Şimşek, 2015) İnönü'nün CKMP ile olan ikinci koalisyon denemesi de uzun süreli olamayıp 18 ay sonra dağılınca; 23 Aralık 1963'te, Yeni Türkiye Partisi'nin dışarıdan desteği ile CHP Bağımsızlar ile üçüncü koalisyon hükümetini kurmuş ancak 175'e karşı 225 güvenoyuyla kurulan CHP - Bağımsızlar koalisyonu 12 Şubat 1965'e kadar görev yapabilmiştir.

On yıllık DP iktidarı sonrasında koalisyonlarla da olsa yeniden yönetimde söz sahibi olan CHP 1961-65 arası dönemi bu şekilde geçirirken merkez sağda rakipleri YTP ve CKMP'yi geride bırakarak yükselen bir AP vardı. 6 Haziran 1964'te Adalet Partisi Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın ölümüyle parti içinde yeni bir başkan arayışına girilmiştir. 27 Kasım'da başlayıp üç gün süren parti kongresinde 1679 oyun 1072'sini alan Süleyman Demirel'in AP Başkanı seçilmesi hem parti hem de Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur. Komünizme karşı mücadele ve İslam propagandasıyla seçmene hitap eden Demirel'in partisi AP, girdiği ilk genel seçim olan 10 Ekim 1965 seçimlerinde %52.9' luk oy oranıyla mecliste birinci parti konumuna gelmiştir. Bu yıllar sonra merkez sağın merkez sol karşısında elde ettiği bir zaferdi. Ancak bu siyasi zafer toplumsal bir huzur getirememiştir. 1965 seçimlerinden sonra ülkede hızla artan sol hareketlenmeler, öğrenci olayları, protestolar ve grevler iktidarı ordu karşısında zor durumda bırakmış olsa da merkez sağın temsilci Demirel, rejimin bekçisi ordu ile ilişkilerini iyi tutarak bu dönemde iktidarda kalmayı bilmiştir. Toplumsal hareketlenmeler ve ordu baskısı altında girilen 1969 seçimlerinde ise oy oranında bir düşüş olmasına rağmen AP tekrar meclisteki birinci partiydi. AP'nin %46,6 oy oranını yakaladığı 2 Ekim 1969 seçimleri parti için hem ikinci bir zafer hem de bölünmenin ilk belirtisiydi. Kuruluşu itibarıyla İslamcı, milliyetçi ve liberal demokratları bünyesinde barındıran ve sağın toplandığı bir parti olan AP'nin milliyetçi kanadı 1969 seçimlerinde artık başka bir parti tarafından temsil edilmişti: MHP.

Komünizm ve Sosyalizme karşı olduğu gibi liberal demokrasiye de karşı bir tutum içerisinde olan Alparslan Türkeş öncülüğündeki MHP, AP'ye karşı merkezin dışında bir sağ kimlik inşa etmiştir. (Tarım, 2013)

AP içindeki bir diğer bölünme ise İslamcı çevreden olmuştur. Milletvekilliği seçimlerinde Adalet Partisi'nden aday olmak isteyen Necmettin Erbakan'ın bu isteği geri çevrilince AP ile İslamcıların arası açılmıştır. Milletvekilliği adaylığı isteği reddedilen Erbakan Konya'da bağımsız milletvekili olarak meclise girmesinin ardından, 26 Ocak 1970 yılında kendini merkez sağ olarak tanımlayan milli, muhafazakâr ve İslamcı çizgide olduğunu beyan eden Milli Nizam Partisi'ni kurmuştur. Böylece AP içerisindeki İslamcılarının bir partisi olmuş ve bu da AP'nin güç kaybetmesine neden olmuştur. (Tarım, 2013) 1969 yılından itibaren AP'nin tek başına sağı temsil etmede yetersiz kalması ve merkez sağdaki bölünmeler belli bir ideoloji temelinde yükselen yeni siyasi partilerin ortaya çıkmasına yol açmış ve sağ, merkez dışında ilk kez bu dönemlerde toplanmaya başlamıştır. Bu dönemde Demirel hükümetini zor durumda bırakan bir diğer gelişme ise 41'ler grubunun Demokrat Parti'yi kurmasıdır. 1970 yılının Şubat ayı bütçe görüşmelerinde, partili bazı milletvekilleri ve senatörler bütçeye ret oyu vererek II. Demirel hükümetini düşürdüler. Bunlardan 41 kişi partiden ayrılarak, Ferruh Bozbeyle başkanlığında Demokratik Parti'yi kurdular. (AP Resmi Web Sayfası: <http://ap.org.tr/48-siyasi-tarihimiz>) Böylelikle, Milliyetçi Hareket Partisi ve Milli Nizam Partisi'nden sonra AP içinden yeni bir parti doğmuş oldu. 1970'lere güç kaybederek giren

Adalet Partisi, kısa bir süre sonra 12 Mart 1971 muhtırasıyla iktidardan düşürüldü. 14 Ekim 1973'te yapılan seçimlerde AP'nin güçsüzlüğü açıkça görülmüş, parti %29,8 oy oranıyla CHP'nin ardında kalmıştır. Sağ oyların bölünmesinin nihai bir sonucu olarak AP'nin yükselişi durmuştur. 5 Haziran 1977'de yapılan seçimlerde de tablo değişmedi. Bir önceki seçime göre oylarını artırmasına rağmen %36,9 oy oranıyla AP yine ikinci parti konumundaydı. 1973 ve 77 seçimlerinde hiçbir siyasi partinin tek başına hükümeti kuracak kadar oy alamamış olması yeniden koalisyon arayışlarına neden olmuştur. Adalet Partisi lideri Süleyman Demirel'in başbakanlığında oluşturulan I. ve II. Milliyetçi Cephe koalisyonlarında AP'den ayrılan MHP ve MSP' de hükümet ortağı olarak yer almıştır. Ancak bu hükümetler de uzun soluklu olmamış ve 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte siyasi sahne diğer partilere olduğu gibi AP'ye de kapanmıştır

4.1.2. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi

16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisinin birleşmesiyle kurulan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) tarımcılık ve Türk milliyetçiliği ideolojilerinden beslenen aşırı sağ sayılabilecek bir partidir. Osman Bölükbaşı'nın başkanlığını yaptığı parti 1961 seçimlerinde DP'nin tabanında kendine yer bularak %14 oy oranıyla meclisteki üçüncü parti olmayı başarmıştır. Osman Bölükbaşı'nın 1962'de istifa ederek CKMP'den ayrılmasının ardından Alparslan Türkeş ve arkadaşları 1965 yılında partiye üye olmuştur. (Beriş, 2014) Türkeş'in aynı yıl CKMP'nin genel başkanlığına seçilmesiyle partide yaşanacak olan bir dizi değişikliğin de kapısı aralanmıştır. 1965 seçimlerine Türkeş'le katılan partinin oy oranı bir önceki seçime göre % 11 oranında azalınca parti içinde bir şeylerin yanlış gittiği ya da bir şeylerin yeniden yapılandırılması gerekliliği ortaya çıkmıştı. Demokrat Parti tabanı CKMP'den açık bir şekilde kopuyordu. Muhafazakâr, İslami ve milliyetçi öğeleri içinde barındıran merkez sağın AP gibi çok güçlü bir temsilcisi vardı ve bu 1965 seçimlerinde kendini açıkça göstermişti. 1969'da yapılan parti kongresiyle genel başkan Türkeş partisinin siyasi kimliğini yeniden tanımlayarak merkez sağ içindeki milliyetçi tabanı "Milliyetçi Hareket Partisi" çatısı altında toplamış, Alparslan Türkeş'in kurduğu MHP, 1969 yılından itibaren siyasi yelpazenin sağ tarafında, milliyetçi bir parti olarak yerini almıştı. (MHP: <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/milliyetci-hareket-partisi-mhp>). Türkeş, kurucusu olduğu partinin dayandığı ilkeleri "9 Işık" adı verilen doktrinle tanımlarken aynı zamanda yeni partinin ideolojisini de ortaya koyuyordu. Milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, ilimcilik, toplumculuk, endüstri ve teknikçilik, gelişmecilik ve halkçılık, hürriyet ve şahsiyetçilik olmak üzere toplamda dokuz ilkeyi içeren 9 Işık doktrini ile birlikte Türkçü-Turancı ideoloji bu dönemde MHP'nin yol göstericisi olmuştur. Kurulmasından kısa bir süre sonra Türk siyasi hayatında İslami öğelerin ne kadar önemli olduğunu sosyolojik olarak kavrayan parti, 1969 kongresi ile ırkçı Türkçülerle yollarını ayırmıştır. (Göksu, 2013) 1969 Adana Kongresiyle birlikte parti Türk-İslam Sentezi fikrinin benimsendiği MHP'de İslami vurgu giderek güçlenmiştir. O zamana dek İslamcı düşünceleriyle tanınan Necip Fazıl Kısakürek'in 1979'da MHP'ye katılması bu yeni yaklaşımın en önemli göstergelerindendir. (Beriş, 2014) Bununla birlikte parti içerisinde Türkçülük ve İslamcılık her ne kadar birlikte gerçekleştirilmeye çalışılan iki ideoloji olarak gösterilse de gerçekte Türkçülük partinin temel ideolojisi olmuştur. Bunu MHP'nin parti programından da anlamak mümkündür. Laiklik ve dinle ilgili olan parti görüşü diğer merkez sağ partilerden bir farklılık göstermezken, Türk Milliyetçiliğinin tanımı kısmında diğer partilerden ayrılmıştır. Türk milliyetçiliğini milletin bütününe kapsayan, millet menfaatlerini ön planda tutan genel anlayışın aksine MHP parti programında Türk ırkına hususi olarak vurgu yapılmıştır. Bunu programın Millet Görüşümüz başlığını taşıyan kısımda açıkça görmekteyiz: (Bozbeyle, 1970: 178)

"Partimiz, Ben Türküm diyen ve kendini Türk sayan her insanı Türk kabul eder. Irkçılığı reddeder. Bizce Türk oluş: Kendini Türk Milletine mensup bilme şuru, Türk kültürüne sevgi duygusu, Türk olarak yaşama iradesi ve Türk devletine sadakattir."

Merkez sağ tabanda İslami öğelerin önemini anlayarak yeni bir kimlik tanımlaması yoluna giden MHP seçimlerde istediği başarıyı yakalayamamıştır. Türkeş'in genel başkan seçilmesinden sonra MHP; 12 Ekim 1969 genel seçimlerinde %3,02 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde % 3,39 ve son olarak 12 Eylül askeri darbesinden üç yıl önce yapılan 5 Haziran 1977 genel seçimlerinde %6,4 oranında oy almıştır. O dönem uygulanan seçim sistemi nedeniyle oy oranı yüksek olmamasına karşın parti; Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi ile oluşturduğu koalisyon olan Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleriyle iki kez iktidar ortağı olma fırsatı yakalamıştır. MHP'nin başarısı aldığı oylardan değil toplumdaki siyasi örgütlenme kapasitesinden gelmektedir. MHP bazen parlamentoda ve hükümette ama belki de bundan daha güçlü olarak sokaklarda ülke siyasetinin rotasını çizen aktörlerden biri olmuştur. (Beriş, 2014) 1970 ve 80'li yılların sağ sol çatışmalarında MHP gençlik kolları örgütlenmeleriyle sokaklara çıkmıştır. Partiyeye, insan kaynağı oluşturmada önemli rol üstlenen Ülkü Ocakları'nın dönemin sol öğrenci

örgütleriyle çatışması 12 Eylül darbesinin MHP'yi de vurmasına neden olmuştur. 1960 askeri darbesinin önemli Kurmay albaylarından olan ve Türk-İslam sentezi çizgisinde yeni bir parti kimliği inşa eden Alparslan Türkeş'in partisi bu kez bir başka askeri darbe sonucu kapatılmıştır.

4.1.3. Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi

Osmanlı'nın son dönemlerindeki İslamcılık akımına kadar uzanan İslami söylem ve din unsuru Türk siyasi hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte din unsuru, 1950'lerde DP, 1960'larda ise AP'nin bünyesinde siyasi hayata taşınmıştır. 1970'lerin başında Türk siyasetinde din-siyaset ilişkisi bakımından dikkate değer en önemli oluşum ise dini değerleri siyasetinin merkezine yerleştirmiş, "İslamcı" bir hareket olan Milli Görüş Hareketi⁵ (MGH) ve bu geleneğin ilk partisi Milli Nizam Partisi olmuştur. (Eser; 2013) 1950'ler ve 1960'larda merkez sağ örgütlenmeler içerisinde yer alan siyasal İslamcı akımın 26 Ocak 1970'te Milli Nizam Partisi adıyla örgütlenmesiyle Türk siyasi hayatına aşırı İslamcı sağ bir parti eklenmiştir. 1970'e kadar ayrı bir parti olarak örgütlenme ihtiyacı hissetmeyen siyasal İslamcı akımın Necmettin Erbakan önderliğinde örgütlenmesini Eser şu sözlerle açıklamıştır: (Eser, 2013)

“Türk siyasetinde 1960 sonrası dönemde sağ seçmen içerisinde, devletçi kültürel politikalara (ki bunlar en genel hatlarıyla laiklik temelli politikalar) karşı durmak sağ seçmeni tam anlamıyla tatmin etmiyor, ayrıca, her sosyoekonomik kesimden bireyler kendi ekonomik beklentilerine uygun politikalar talep ediyordu. AP böyle bir sınıfsal farklılaşma sürecinde kendisini Batı yanlısı, büyük şehirlerde yaşayan büyük sanayici ve ticaret erbabı yanında konumlandırmıştır. Bu toplumsal yapı içinde, N. Erbakan, genellikle taşrada yaşayan küçük esnaf, sanatkâr ve çiftçilerin desteğini alarak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) başkanlığına getirilmiştir. Bu durum AP seçmeni içindeki ilk ciddi bölünmedir.”

Türk siyasi hayatında fazla varlık gösteremeyen MNP, 12 Mart 1971 muhtırasının hemen ardından laiklik karşıtı söylemleri nedeniyle 20 Mayıs 1971'de kapatılmıştır. MNP, İslami akımın uzun yıllar içinde bulunduğu merkez sağdan ayrılışını ve yeni bir siyasi kimlik olarak siyaset sahnesine çıkışını temsil etmesi bakımından önemlidir.

Milli Nizam Partisi'nin, 1971'de siyasetten men edilmesine rağmen partinin kurucu felsefesini oluşturan Milli Görüş Hareketi Türk siyasetinde etkisini devam ettirmiştir. Kapatılan MNP'nin kadroları 11 Ekim 1972'de yeniden örgütlenerek aşırı sağ çizgide kabul edilen Milli Selamet Partisi (MSP)'ni kurmuşlardır.

Partinin genel başkanlığına bir yıl süre ile Süleyman Emre seçilirken, Ekim 1973'te MNP'si genel başkanı Necmettin Erbakan MSP'nin genel başkanlığına getirilmiştir. Erbakan başkanlığında 1973'te yapılan genel seçimlere katılan parti %11,8 oy oranıyla mecliste 48 milletvekili ile temsil hakkı kazanmıştır. 1973 seçimleri özünde üç yıl önce MNP çatısı altında toplanan siyasal İslamcı akımın ve Milli Görüş Hareketinin bir zaferiydi. Seçim sonucunda kurulan I. Milliyetçi Cephe koalisyon hükümetinde yer alan sağın yeni temsilcisi aynı başarıyı 1977 seçimlerinde de göstererek %8'lik bir oy oranıyla II. Milliyetçi Cephe koalisyonunda yeniden hükümetin ortağı olmuştur. Dönemin çalkantılı siyasi ortamında koalisyon hükümeti kısa sürede dağılırken 12 Eylül rejimi birçok siyasi partiyle birlikte MSP'yi de siyasetten azletmiştir. Milli Görüş Hareketi'nin ikinci nesil siyasi temsilcisi de ilki gibi siyaset sahnesinden çok kısa bir süre sonra çekilmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen MSP, merkez dışında ve belli bir ideoloji temelinde yeni bir sağ kimlik oluşturması nedeniyle Türk siyasi hayatında önemli bir yer tutmaktadır.

4.2. Merkez Sol ve Sol Partilerin Kimlik Sorunları

Fikri temelleri Osmanlı Devleti döneminde atılan sol ideolojinin Türk siyasetindeki ilk temsilcisi Cumhuriyetin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'dir. Kuruluşu itibariyle asker-elit kökenli bir parti olan CHP ilk bakışta sol ideolojinin temsilcisi olmaktan uzak görünmekteyse de parti programında yer verilen sosyal demokrat değerler ve muhafazakârlık karşısındaki laik söylemlerle merkez sol kimliğinin taşıyıcısı konumunda olmuştur. 1960'lı yılların ortalarına kadar Türk siyasetinde solu temsil eden tek siyasi örgütlenme olarak CHP bulunmuştur. Ancak 1961 anayasasının getirdiği özgürlükçü ortamda insanlar düşüncelerini daha rahat ifade edebilmesi ve işçi hakları, grev, sendika gibi kavramların rahatlıkla konuşulmaya başlanmasıyla birlikte Türkiye'de sol ideoloji canlanmış ve artık merkezde değil siyasi yelpazenin en ucunda örgütlenmeye başlamıştır. 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) bunun en güzel örneğidir. TİP'in kurulmasıyla ve CHP'den yaşanan ayrılmalar sonucunda Güven Partisi (GP)'nin

⁵ Milli Görüş Hareketi 1970'lerde Necmettin Erbakan'ın öncülüğünde ortaya çıkmış, Türkiye'yi maddi ve manevi alanda kalkındıracak milli bir suurun oluşturulmasını hedefleyen dini, sosyal ve ekonomik bir harekettir. (Yılmaz, 2016)

kurulmasıyla birlikte 1960 ve 80 arası dönemde Türk siyasi hayatında Sol'un temsilciliğini üç siyasi parti yapmıştır: CHP, GP ve TİP.

Kuruluş ideolojisi sosyalizm ve Marksizm'e dayanan TİP merkezin dışında bir sol örgütlenmeydi. Bu döneme kadar siyasi yelpazenin ortasında bir sol parti olarak kendini tanımlayan CHP ise siyasi kimliğini ortanın solu olarak yeniden tanımlamıştır. 1960 ve 1980 yılları arası merkez sağda olduğu gibi merkez solda da kırılmaların yaşandığı ve partilerin siyasi kimliklerini yeniden tanımlamaya çalıştıkları bir dönem olmuştur.

4.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi

Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde 9 Eylül 1923'te "Halk Fırkası" adıyla kurulan parti, 1924'te "Cumhuriyet Halk Fırkası", 1935 yılında ise "Cumhuriyet Halk Partisi" adını almıştır. Siyasi örgütlenmesi işçi sınıfına dayanmayan parti, Türkiye'nin kuruluş yıllarından itibaren asker-elit-bürokratik zümrenin partisi olmasına rağmen 1960'lara kadar Türkiye'de sol siyasetin adresi olmuştur. Sol ideolojinin fikri temelleri olan; iktisadi hayata devlet müdahalesinin varlığı ve sosyal adalet kavramlarına parti programında yer verilmiştir. 1927 yılında belirlenen CHP'nin dört temel ilkesinden biri olan laiklik ilkesi (diğer ilkeler Cumhuriyetçilik, Halkçılık ve Milliyetçiliktir) ve politikası çerçevesinde parti özellikle ordu tarafından irtica tehlikesine karşı Atatürk ilke ve devrimleriyle birlikte Cumhuriyetin savunucusu olarak görülmüştür.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesine kadar geçen sürede CHP Türk siyasasında tek parti olarak iktidarın sahibiydi. Bu döneme kadar Türk toplumsal yapısını merkez ve çevre ilişkileri bağlamında değerlendirecek olursak CHP, çevrenin değil yönetimdeki merkezin partisiydi. 1950'lerden itibaren DP'nin siyasi sahneye çıkması ve Türk siyasetindeki ideolojik ayrıma sağ ve sol kavramlarının eklenmesiyle CHP merkez sol siyasetin tek adresi konumuna gelmiş, ancak bu kez iktidarda değil muhalefette olmuştur. CHP'nin 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar süren merkez sağ karşısındaki düşüşü askeri darbe sonrasında yapılan ilk genel seçimlerde de değişmemiştir. 15 Ekim 1961 seçimlerinde CHP %36 oy oranıyla meclisteki birinci parti olmasına rağmen tek başına hükümet kuracak çoğunluğu yakalayamamıştı. Merkez sağın temsilcisi AP ile koalisyon kuran CHP için bu bir başarı değil aksine bir başarısızlık olmuştur. Uzun ömürlü olmayan AP-CHP koalisyonundan sonra CHP, YTP, CKMP ve Bağımsızlarla da koalisyon denemeleri yaptıysa da üç yıl içerisinde oluşturulan bu koalisyon hükümetlerinin hepsi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Türkiye'de siyasi anlamda biz uzlaşma oluşturularak istikrar yakalanmaya çalışıldığı bu dönemde toplumsal olarak ise bir dönüşüm yaşanıyor. 1960'lı yıllarda Türkiye çarpık bir şekilde yaşanan köyden kente göç, çarpık kentleşme, sanayileşme ve bu sanayileşmeyle birlikte artan işçi sınıfının sorunları, yaşanan derin eşitsizlik ve toplumsal kutuplaşmalarla karşı karşıyaydı. Ayrıca tüm dünyada etkisini gösteren sol değerlerin yükselişi ve artan öğrenci hareketleri, işçi sınıfı örgütlenmeleri, protestolar ve grevler yavaş yavaş Türkiye'de de kendini göstermeye başlamıştı. CHP ise o dönemde yükselen solun temsilcisi olmaktan çok uzaktaydı ve aynı dönemde 1961 Anayasasının getirdiği özgürlükçü ortam içerisinde kurulan ve kendini sol olarak tanımlayan bir başka parti (Türkiye İşçi Partisi) de bulunmaktaydı. 1961 seçimlerindeki görece başarısızlık ve ülkede yükselen sol ideolojinin de etkisiyle CHP ideolojisini yeniden tanımlayarak siyasi çizgisini "ortanın solu" olarak belirlemiştir.

Ortanın solu ifadesi ilk kez Şubat 1965'de İsmet İnönü tarafından kullanılmış olmakla birlikte yeni siyasi çizginin temelleri çok önceden atılmıştı. Özellikle 1957 yılında Bülent Ecevit'in partiye katılmasıyla birlikte parti içinde sol ve sosyalist fikirlerin daha yüksek sesle açıklandığı bir dönem başlamıştır. CHP'de yeni politik çizgiye ilişkin ilk adımlar 1961 Kurultayı'nda ilan edilen "Temel Hedefler Beyannamesi" ve 1964 Kurultayı'nda raportörlüğünü Bülent Ecevit'in yaptığı "İleri Türkiye Ülkümüz" bildirileriyle atılmıştır. (Bozkır, 2008) Ortanın solu; halka dayanmak ve işçiden, emekçiden yana olmak demekken aynı zamanda demokrasiyi benimsemek ve darbelerin ve cuntacılığın karşısında yer almak demektir. Ortaya atıldığı ilk anda büyük dönüşümler öngörmeyen ortanın solu politikasını en iyi açıklayanlardan biri Bülent Ecevit olmuştur. Ecevit ortanın solu deyimini şöyle açıklamıştır: (Ecevit, 1966:)

"Eğitim imkânı bulamayan insanların durumlarına isyan edebilenler ve bu haksızlığı giderme sağduyusunu duyanlar ortanın solundadır. Eğitim çağında bulunan ama çalışan çocukların acılarını onun kadar duyan ve onu bu durumdan kurtarmak isteyenler ortanın solu tabiatındadırlar. Maden işçilerinin ıstıرابını duyabilen ve onların sorunlarını çözmeye çalışanlar ortanın solundadır. Ortanın solu tabiatındaki insanlar içlerindeki insanlık duygularını ve insanlık bilincini böyle bir toplum düzeni kurmak için bir siyasal hareket haline getirdikleri vakit o siyaset ortanın solunda bir siyasettir."

1965 seçimlerinin hemen öncesinde CHP’de yaşanan bu kimlik değişiminin seçim sonuçlarına yansımaları ise ağır olmuştur. Ortanın solu propagandasını çok iyi kullanan AP lideri Süleyman Demirel “Ortanın solu Moskova yolu” söylemleriyle CHP’yi komünizme yakın olarak göstermiş ve ardından kendi partisi AP’nin temel amacını Komünizmle mücadele ve İslam olarak açıklamıştır. CHP ise ortanın solu çizgisiyle seçmenin karşısında çıkarken henüz parti içinde ve sol çevrelerde bile bu kavram yeterince tartışılmış ve anlaşılabilmiş değildi. Ortanın solunu halka iyi bir şekilde anlatamadan girdiği 10 Ekim 1965 seçimlerinde sonuç CHP açısından hüsrana dönüşmüş, AP %52,9 oy oranıyla tek başına iktidara gelirken CHP’nin oyları %28’de kalmıştı. CHP’nin ortanın solu propagandası toplumda bir karşılık bulamazken; aynı seçimlerde TİP, 14 milletvekili ile meclise girmişti. Bazı çevrelerce seçimdeki başarısızlığın nedeni olarak siyasi çizgideki bu değişiklik görülürken, CHP’deki ideolojik değişimi zorunlu olarak gören ortanın solcuları bu kavrama sahip çıkmışlardır. 1965-69 arası dönem CHP içinde muhalefetin arttığı ve parti içerisinde gruplaşmaların olduğu ve gruplar arasında mücadelenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Feyzioğlu grubu, Satır grubu, Nihat Erim grubu, Üçüncü Dünyacılar (Muammer Erten, Hüdaî Oral ve arkadaşları) ve Ecevit/Ortanın Solu grubu (Kabasakal, 2013: 33) parti içinde ortaya çıkan gruplardır. Bu gruplardan Turhan Feyzioğlu’nun öncü olduğu muhalif grubun “ortanın solu” söylemine şiddetle karşı çıkmasına rağmen 28 Nisan 1967’de toplanan 4. CHP Olağanüstü Kurultayı’nda CHP’nin ortanın solunda yer aldığı kesin bir şekilde ifade edilmesiyle CHP içinde ilk kopuş yaşanmıştır. Feyzioğlu ve arkadaşları parti meclisinin bu kararına karşı çıkarak partiden istifa ederek 12 Mayıs 1967’de Güven Partisi (GP)’ni resmi olarak kurmuşlardır. Cumhuriyet Halk Partisi, parti içerisinde bölünmelerin yaşandığı ve ideolojik kimlik arayışı içerisinde bulunduğu bir dönemde girilen 1969 seçimlerinde de istediği sonuca ulaşamamıştır. Parti, Türkiye tarihinin en düşük katılımı seçimi olarak tarihe geçen 12 Ekim 1969 tarihindeki genel seçimlerde CHP bir önceki 1965 seçimlere göre yüzde bir oranında gerileyerek %27 oy almıştır. CHP’nin bünyesinden ayrılarak 12 Mayıs 1967’de kurulan Güven Partisi de CHP’nin ardından meclisteki üçüncü parti olmuştur. Ayrıca Türkiye İşçi Partisi de milletvekili sayısını düşürmüş olmasına rağmen bu seçimlerde de meclise girmeyi başarmıştır. Çok partili hayata geçilmesinden itibaren Türkiye’deki sol siyasetin öncülüğünü yapan CHP artık bu kimliğini kendini solda tanımlayan TİP ve siyasi yelpazenin merkezinde olduğunu belirten GP ile paylaşmıştır.

1969 seçimlerindeki başarısızlığı “ortanın solu” politikasında görmeyen Ecevit, bu politika üzerinde ısrar etmiştir. 1970’lerde “toprak işleyen, su kullanan” sloganıyla AP’nin tabanını oluşturan köylüye seslenen CHP siyasi hayatı boyunca belki de ilk kez merkezi değil çevreyi dikkate alıyordu. Bu yıllarda CHP’de içinde değişimler yaşanmaya devam etmiş, 14 Mayıs 1972’de yapılan genel başkanlık seçimlerinde Bülent Ecevit CHP’nin yeni genel başkanı seçilmişti. Ecevitli CHP, girdiği ilk genel seçim olan 14 Ekim 1973 seçimlerinden %33’lük oy oranıyla birinci parti olarak çıkmıştı. Ecevit artık Türkiye demokrasisinin koruyucusu ve seçmen için güven veren siyasi bir liderdi. CHP meclisteki birinci partiydi ancak tek başına hükümeti kuracak bir oy oranına sahip değildi. Merkez sağ ve merkez sol oylardaki bölünme meclisteki hiçbir partiye tek başına iktidar olma şansı tanımadığından CHP 26 Ocak 1974’te siyasal İslamcı Milli Selamet Partisi ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Birbirine taban tabana zıt iki siyasi parti olan dinci İslamcı MSP ile laik ve inkılapçı CHP’nin birlikteliği dış politikada sıcak gelişmelerin yaşandığı o dönemde fazla yadırganmıştır. Ancak yapısal bir uyumsuzluğun aşikâr olduğu CHP-MSP koalisyonun ömrü uzun olmamış, koalisyon kurulduktan dokuz ay sonra dağılıncaya Türkiye yeni bir hükümet krizinin eşliğine gelmiştir. Bundan sonraki süreçte AP lideri Süleyman Demirel I. Milliyetçi Cephe adı verilen sağ eğilimli AP-MHP-MSP koalisyonuyla hükümeti kurmuştur.

Yeniden muhalefet konumuna düşen CHP’de ise ideolojik arayış devam ediyordu. 27 Kasım 1976 tarihindeki 23. Kurultay’da yapılan Tüzük değişikliği ile Parti programına Altı Ok ile simgelenen ilkelerin yanında, özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü, halkın kendini yönetmesi gibi demokratik sol politikanın dayandığı altı kural daha getirilirken (Canyaş, 2008) “CHP demokratik sol bir partidir” ifadesi kabul edilmiştir. 1976 kurultayı CHP’nin ideolojik dönüşümünün açık bir sonucu olmuştur. İktidarda halkın olduğu, halka rağmen değil halk için solculuk kavramlarıyla açıklanan demokratik sol kimliği bir yıl sonra yapılan 1977 genel seçimlerinde CHP’ye %42 oranında oy kazandırmıştır. Bu oy oranına rağmen hükümeti tek başına kuramayan CHP’nin kurduğu azınlık hükümeti güvenoyuyla düşürülünce Süleyman Demirel II. Milliyetçi Cephe hükümetini kurdu. II. Milliyetçi Cephe hükümetinin de 31 Aralık 1977’de gensoruyla düşürülmesinin ardında CHP, Cumhuriyetçi Güven Partisi ile birlikte kurulan hükümette yer alsa da bu da uzun soluklu olmadı. 1974 ve 79 da yaşanan petrol bunalımları ve bozulan ekonomi Ecevit hükümetini zora soktu ve hükümet 12 Kasım 1979’da istifa etmiştir. Ecevit’in istifasının hemen ardından yerine kurulan AP hükümeti ise 12 Eylül’de; artan ekonomik kriz, sağ sol kamplaşmaları ve terör olaylarını gerekçe göstererek yönetime el koyan ordu tarafından düşürülmüştür.

4.2.2. Cumhuriyetçi Güven Partisi

Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin çıkış noktası 12 Mayıs 1967'de CHP'den ayrılan Tufan Feyzioğlu ve arkadaşlarının kurduğu Güven Partisi'dir. 1960'lı yılların ortalarında CHP'nin siyasi çizgisini yeniden tanımlaması ve kendini siyasi yelpazenin merkezinden sola doğru çekmesi parti içinde muhaliflerin oluşmasına yol açmıştı. Tufan Feyzioğlu ve arkadaşlarının partiden toplu olarak istifa etmesi ve 1967'de Güven Partisi'ni kurmasıyla artık sol siyasetin üç temsilcisi vardı: CHP, TİP ve CHP. Bunlardan TİP, kendini sol olarak tanımlarken, CHP ortanın solu, GP ise kendini merkez sol olarak tanımlamıştır. Parti içerisinde oluşan bir parti olan GP, liderin ön plana çıktığı bir partidir. 1967-1980 arasında üç isim değiştiren partide genel başkanın değişmediği, Turhan Feyzioğlu'nun rakipsiz bir şekilde parti liderliğini sürdürdüğü görülür. (Bozkır, 2017) İktisadi alanda devlet ve özel teşebbüsü bir arada öngören karma modeli benimseyen GP, aşırı sol ve sağ akımlarının ülke bütünlüğü için zararlı olduğunu en iyi yolun Atatürk'ün sınıf kavgasını reddeden milliyetçi ve ıslahatçı tutumu olduğunu parti programında belirtmiştir.

Güven Partisi 27-28 Ekim 1970 tarihinde yapılan II. Büyük Kongresinde Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi ile birleşme kararı görüşülmüştür. 1971 yılına gelindiğinde ise geçmişin önemli partileri olan Yeni Türkiye Partisi, Millet Partisi büyük ölçüde varlıklarının sonuna yaklaşmışlardı. İşte bu süreçte GP bu partilerle birleşerek daha büyük bir oy tabanına seslenme gereği hissetmiştir. GP bu birleşmeyi "*Milliyetçi Cephe*" adıyla anacaktır. (Bozkır,2017) YTP ve MP içinde Güven Partisi'yle birleşmeye sıcak bakmayan kesimler olmasına karşın 29 Ocak 1971'de Güven Partisi adını Milli Güven Partisi olarak değiştirmiştir. 3-4 Mart 1973'teki Büyük Kongrede ise son kez isim değişikliğine gidilerek parti bugünkü adını almıştır: Cumhuriyetçi Güven Partisi. 1969 seçimlerine Güven Partisi adıyla katılan parti teşkilatı meclise 15 milletvekili göndererek AP ve CHP'den sonra üçüncü parti konumundaydı. Bu durum 1973 seçimlerinde de değişmemişti. Cumhuriyetçi Güven Partisi adıyla girilen 14 Ekim 1973 seçimlerinde %5,3 oy oranı elde eden Feyzioğlu'nun partisi yine meclisteki üçüncü parti konumundaydı. CGP'nin önemi ise seçimlerde elde ettiği oy oranından ziyade ilk oluşumunda yatmaktadır. Merkez sağda kurulan yeni partilerle AP'nin siyasi etkinliğinin azaldığı bir dönemde merkez solun temsilcisi CHP'nin bünyesinden ayrılarak oluşan CGP aynı zamanda merkez soldaki bölünmeyi simgeliyordu. 1977 seçimlerinde ise CGP'nin oylarında bir düşüş yaşanmış, %1,9 oranında oy kazanan parti meclise sadece 3 milletvekili gönderebilmişti. CGP'nin oylarındaki düşüşün nedeni olarak aynı dönemde sol ideolojinin toplandığı diğer bir çatı olan CHP'nin oylarındaki artışı gösterebiliriz. Siyaset sahnesinde uzun süre kalamayan CGP, 12 Eylül askeri darbesinden sonra 16 Ekim 1981'de çıkarılan Milli Güvenlik Kararı ile feshedilmiştir.

4.2.3. Türkiye İşçi Partisi

Türkiye İşçi Partisi 1961 anayasası ile gelen görece özgürlük ortamında kurulmuş sosyalist bir partidir. İşçilerin de bir siyasi partilerinin olması gerektiği düşüncesiyle 13 Şubat 1961'de 12 sendikacının kurduğu TİP, genel başkanlığına Mehmet Ali Aybar'ın seçilmesiyle sosyalist aydınlarla işçilerin buluştuğu bir siyasi parti haline gelmiştir. Kuruluşunun ilk yıllarında sendikacıların öne çıktığı parti Aybar'la birlikte bir sendikacı kulübü olmaktan çıkarak güç kazanmıştır. Türkiye'nin kurtuluşunu sosyalist değerleri benimseyip uygulamakta gören TİP kapitalist sistemi açıkça hedef almakta ve bunu da parti programında şu şekilde ifade etmektedir: (Bozbeyli, 1970)

"Türkiye'nin özel sektör eliyle, yani kapitalist düzen içinde kalkınması mümkün değildir. O halde Türkiye için kurtuluş, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna girmektir. KAPİTALİST OLMAYAN KALKINMA YOLU emekten yana ve emekçilerin yürütümüne ve denetimine katıldığı planlı bir devletçilik olarak tanımlanabilir. Böyle bir düzende kamu sektörü esaslı ve özel sektör plan çerçevesi içinde kamu sektörünün yardımcısı olarak çalışır ve gelişir.

Aybar'ın genel başkanlık yaptığı dönemde TİP; komünist ideolojiye dayanmayan, orta yollu bir çizgide olan ve güler yüzlü sosyalizmi savunan bir parti olarak faaliyetliydi. Parti, dönemin diğer sol temsilcisi CHP'ye göre merkezin ucundaydı ancak yine de aşırı söylemlerden uzak duruyordu. Türkiye'de ve dünyada sosyalist akımın hızla yükseldiği bir dönemde TİP, toplumda beklenenin üzerinde bir taban elde etmiş ve girdiği ilk genel seçim olan 10 Ekim 1965 seçimlerinde meclise milletvekili göndermeyi başarmıştı. Böylelikle, TİP, Türkiye siyasal hayatında mecliste temsil edilen ilk sosyalist parti oluyordu. 1965 seçimleri Türkiye İşçi Partisi için açık bir zafer olmasına karşın bu başarı uzun soluklu olmamıştır. 1968'lerin tırmanan öğrenci olaylarıyla birlikte yükselen militan gençlik artık TİP'nin ılımlı sosyalist havası içinde barınmıyordu. Ayrıca Çekoslovakya'nın Sovyetler tarafından işgal edilmesi de bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de ki sol çevreleri de etkilemişti. TİP, 2. Kongresi'nde "Milli Demokratik Devrim" ve "Sosyalist Devrim" tartışmaları parti içindeki ciddi görüş ayrılıklarını daha da artırmıştı.

(Kabasakal, 2013) Milli Demokratik Devrimci akımın giderek güçlenmesi sonucu parti içinden ayrılmalar da başlamıştı. Partinin en dinamik grubunu oluşturan Dev Gençliler'in partiden ayrılması Türkiye İşçi Partisi'nin içerisindeki dinamizmi de etkilemiştir. Böyle bir ortamda girilen 1969 seçimlerinde parti bir önceki seçime kıyasla büyük bir düşüş yaşamış; meclisteki vekil sayısı 12 azalarak 2'ye düşmüştür. Parti içi sorunlar ve elde edilen başarısız seçim sonucundan sonra genel başkan Mehmet Ali Aybar Kasım 1969'da istifa etmiştir. Aybar'ın istifası parti içi muhalefette öne çıkan isim olan Behice Boran'ın genel sekreterliğe seçilmesinin önünü açtı ancak Boran'ın liderliği de uzun ömürlü olmamıştır. 12 Mart 1971 askeri muhtırasının ardından Türkiye İşçi Partisine yönelik açılan kapatma davası sonucunda 20.07.1971'de kapatılan parti 1975 yılında yeniden siyasi hayata dönse de artık küçük bir sol partiden daha fazlası değildi. 5 Haziran 1977 seçimlerinde de bu başarısızlık açıkça görülmüştür. 1960'larda Türk siyasi hayatında yarattığı etkiyi yaratmaktan çok uzak olan parti 12 Eylül askeri darbesi ile birlikte de kapatılmıştır.

5. SONUÇ

Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği 1954 yılından itibaren merkez sağ ve merkez sol olmak üzere iki siyasi kimlik üzerinden tanımlanan Türk siyasetinin 1960 ve 1980 dönemleri içerisinde yeniden şekillendiği görülmektedir. Bu dönemde siyasi partiler gerçekleştirilen seçimlerde istedikleri başarıyı yakalayabilmek için siyasi kimliklerini yeniden inşa etme yoluna gitmişlerdir. Merkez sağ ve merkez sol çizginin yeniden tanımlandığı, yeni kurulan siyasi partilerle merkezden uzak sağ ve sol kimliklerin öne çıktığı bu dönemde partiler büyük kimlik bunalımı yaşamışlardır.

Partilerin yeni kimlik inşasında ise dönemin sosyal koşulları önemli rol oynamıştır. Kuruluşundan itibaren merkez sol parti kimliğinde olan CHP'nin Türkiye'de ve dünyada sol ideolojin yükseldiği bir dönemde kimliğini "ortanın solu" olarak yeniden revize etmesi, siyasi kimliklerin oluşturulmasında toplumsal ve sosyal etkinin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer bir durum merkez sağda yaşanan kopuşlarda ve oluşturulan yeni siyasi partilerin kimlik arayışlarında da açıkça görülmektedir. Türk siyasi hayatında merkez sağ siyasette temsil edilen sağ ideoloji, 1960-1980 arası dönemde toplumda İslamcı ve milliyetçi düşüncenin sosyolojik olarak ne kadar güçlü olduğunun anlaşılması üzerine ilk kez merkez dışına kaymıştır. Türk sağ artık sadece merkezde değil, İslami değerleri önceleyen MSP ve MNP, Türkçülüğe vurgu yapan MHP ile merkezden uzak yeni sağ kimliklerle temsil edilmeye başlanmıştır.

Sonuç olarak, 1960-1980 arası dönemde yaşanan toplumsal ve siyasal olaylar bağlamında ortaya çıkan yeni siyasi partiler ve inşa edilen yeni siyasi kimlikler günümüz Türk siyasal hayatını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Adalet Partisi Resmi Web Sayfası: <http://ap.org.tr/48-siyasi-tarihimiz>

Analiz: Milliyetçi Hareket Partisi: <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/milliyetci-hareket-partisi-mhp>

Aşkın, M. (2007). "Giydirilmiş Kimlikler", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(2):

Beriş, E., H. (2014). "30 Mart'a Doğru Milliyetçi Hareket Partisi Analiz", SETA, 84:

Bozbeyle, F. (1970) *Parti Programları*, Ak Yayınları, İstanbul

Bozkır, G. (2017). "Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1(15):232.

Canyaş, O. (2008). "Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Evrimi: CHP Örneği", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çağırkan, B. (2016). "Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplumlar, Yeni Kimlikler", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(8):2617.

Duverger, M. (1993). *Siyasi Partiler* (Çev.: Ergun Özbudun), Bilgi Yayınevi, Ankara.

Eser, B., H. (2013). "Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(3): 2014.

- Göksu, V. (2013). “Siyasal Kimlikler ve Merkez-Çevre Dikotomisi Bağlamında Türkiye’de Merkez Sağ ve Merkez Sol”, Akademik İncelemeler Dergisi, 8(2):16-21.
- Göktolga, O. (2012). “Postmodernite ve Siyasal Kimlikler”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Heywood, A. (2006). Siyaset (Çev.: Buğra Kalkan), Liberte Yayınları, Ankara.
- Kabasakal, M. (2013). “Türkiye’de Siyasal Partiler”, Es Yayınları, İstanbul.
- Kaya, H. (2014). “Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Maalouf, A. (2000). Ölümçül Kimlikler (Çev.: Aysel Bora), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (1991). Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler I, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Özbudun, E. (1974). Siyasal Partiler, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Tarım, O. (2013). “27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tunaya, Z., T. (1988). Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yanık, C. (2013). “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”, Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 20: 227-230.